

ו. אמר להם רבי יהושע בן לוי לבניו:
 הקדימו והחשיכו בבית הכנסת, ובכך יתארכו חייכם.
 השלימו פרשיותיכם עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום.
 הזהרו בורידין כר' יהודה (לחתכם בשחיטת העוף – כדי שיצא כל דמו, לפי שצולוהו כולו כאחד. רש"י.
 וע"ע בחולין כח).
 הזהרו בוקן ששכח תלמודו מחמת אנסו (לכבודו).
 כשאתם חותכים בשר אל תחתכוהו על גב היד; יש אומרים משום סכנה וי"א משום קלקול סעודה.
 ואל תשבו על מטת ארמית – וי"א אל תשכבו בלא קריאת שמע. וי"א אל תישאו גיורת. ויש אומרים מטת
 ארמית ממש, ומשום מעשה דרב פפא.
 ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים. [ואמר אביי: לא אסרו אלא כשאין לבית הכנסת
 פתח אחר ואין בית-כנסת אחר בעיר, ואינו נושא משאוי (וכן אם רכוב ע"ג בהמתו. ע' להלן סא. רמ"א ז, ח).
 ואינו רץ (י"א שהרמב"ם לא גרס רץ) ואינו מניח תפלין – אבל יש שם אחד מכל אלו, אין חשש].
 הפרי-מגדים צדד להחמיר מלעבור גם בשעת קריאת שמע ופסוקי דזמרא (מובא במשנ"ב ז
 סקכ"ג).

ז. תניא אמר רבי עקיבא: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים: כשחותכים את הבשר אין חותכים אלא על
 גבי השלחן; כשנושקים אין נושקים אלא על גב היד (של חברו, ודרך חשיבות הוא מפני הרוק. רש"י);
 וכשיועצים אין יועצים אלא בשדה.
 תניא אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים: צנועים הם באכילתם וצנועים בבית הכסא
 וצנועים בדבר אחר (- תשמיש).
 [אני צויתי למקדשי – תני רב יוסף, אלו הפרסיים המוקדשין ומוזמנין לגיהנם].

דפים ח – ט

ט. הקורא את שמע בין עלות השחר להנץ החמה – האם יוצא בזה ידי חובת קריאת שמע, של ערבית או של
 שחרית?

לפי ברייתא אחת, רבי שמעון בן יוחאי אומר: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה,
 אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה
 [כיון שיש אנשים שקמים באותה שעה, יום הוא לענין קריאת שמע]. ולפי ברייתא אחרת אמר רשב"י
 בשם רבי עקיבא: פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ
 החמה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. לדעה זו, לאחר עלות השחר יום הוא, ואעפ"כ
 כיון שיש אנשים ששוכבים באותה עת, יוצא ידי חובת קריאת שמע של ערבית].

אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון. [יש ששונים דבריו על ברייתא
 ראשונה, ויש ששונים על ברייתא שניה – הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא]. ולא אמר זאת
 ריב"ל בפירושו אלא שבא מעשה לפניו בזוג חכמים שנאנסו מלקרוא עד שעלה השחר, והורה להם: כדאי
 הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק.

א. וכן הלכה, שבשעת הדחק קורא שמע של ערבית לאחר עלות השחר. אבל אם לא היה אנוס
 מלקרוא עד עלות השחר – שוב אינו קורא (עפ"י ר"ף ועוד. ויתכן שלרבי שמעון בשם רע"ק

- אף בזה קורא, אבל לא סמכו על כך בגמרא להלכה. רמב"ן. נשתכר לאחר צאת הכוכבים והיה סבור שעדיין יש לו שהות להפיג יינו עד עלות השחר – נחשב כאנוס, אבל נשתכר זמן מועט קודם עלות השחר – אין זה אנוס (רא"ש ושאר פוסקים).
- ויש סוברים שאפילו אם נתאחר במזיד וקרא אחר עלות השחר – יצא (עפ"י רז"ה).
- ב. הקורא קריאת שמע של ערבית אחר עלות השחר, לא יקרא קריאת שמע של שחרית באותה שעה אלא לאחר הנץ החמה (רא"ש וש"פ. ומהתוס' אין נראה כן).
- ג. הרז"ה נקט ששתי הברייטות חולקים זו על זו, והלכה כברייתא האחרונה שאם קרא בין עלות השחר להנץ החמה אינו יוצא ידי חובת ק"ש של שחרית. ולדעה זו ותיקין היו קוראים אותה עם הנץ החמה ולא קודם לכן. וכן דעת ר"ת.
- ושאר פוסקים נוקטים שזמנה לכתחילה משיראה את חברו, אבל אם הוא אנוס לצאת לדרך באופן שאינו יכול לקרוא בדרך, או אף בלא אנוס אם קרא מעלות השחר – יצא ידי חובתו (ע' רי"ף ורמב"ן וש"ר; או"ח נה, ג, ד).
- אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר 'השכיבנו'.
- א. רש"י פרש בקורא קריאת שמע של ערבית סמוך לעמוד השחר, שאינו זמן תחילת שכיבה. ושאר ראשונים חולקים וסוברים שהכוונה היא רק לאחר עלות השחר, אבל קודם לכן – אומר 'השכיבנו'. ובפסקי הרי"ד יש לדייק שגם כשקורא קודם עלות השחר, אם כבר ישן, לא יאמר השכיבנו.
- ב. יש מפרשים שמדלג על המלים 'השכיבנו' (רי"צ גיאת), ואולם הכרעת הפוסקים שנכון יותר שלא לומר ברכה זו כלל (עפ"י משנ"ב – כדעת הרא"ש והרשב"א וטור).
- ג. כשם שאינו אומר 'השכיבנו' אחר עלות השחר, כן אי אפשר להתפלל אז תפילת ערבית, אבל שאר הברכות אומר – שהרי מוכירים מדת לילה ביום ומדת יום בלילה (ע' מרדכי ס' ב; או"ח רלה, ד. וע"ע בחדושי 'פה ללב' א).

דף ט

- י. כיצד נדרשים המקראות דלהלן?
- א. שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים.
- ב. בחפזון.
- ג. דבר נא באזני העם...
- ד. וישאלום, וינצלו את מצרים.
- ה. אהי אשר אהי... אהי שלחני אליכם.
- א. שלשה זמנים נאמרו כאן: שם תזבח את הפסח בערב – בערב אתה זוכה. כבוא השמש אתה אוכל. מועד צאתך ממצרים – אתה שורף. דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: כבוא השמש אתה אוכל, ועד מתי אתה אוכל והולך – עד מועד צאתך ממצרים. [נחלקו במחלוקת ראב"ע ורע"ק, האם זמן אכילת הפסח מדין תורה עד חצות או עד הבוקר].
- ב. דרשו בחפזון – עד שעת חפזון (נמשך זמן אכילת הפסח). ונחלקו תנאים האם הכוונה לחפזון דמצרים דהיינו עד חצות, או חפזון דישאל – עד הבקר.

ג. דבר נא באזני העם וישאלו... – אין 'נא' אלא לשון בקשה. אמר לו הקב"ה למשה: בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי וכסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אתם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכש גדול לא קיים בהם.

ד. וישאלום – אמר ר' אמי: מלמד שהשאלום בעל כרחם. יש אומרים בע"כ דמצרים, וי"א בע"כ דישאלום, משום משאוי הדרך. וינצלו את מצרים – א"ר אמי: מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. וריש לקיש אמר: עשאוה כמצולה שאין בה דגים.

ה. אהי אשר אהי – אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור להם לישראל, אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהי עמכם בשעבוד מלכות. אמר לפניו: רבנו של עולם, דיה לצרה בשעתה. אמר לו הקב"ה: לך אמור להם אהי שלחני אליכם.

יא. מאימתי ועד מתי קורין את שמע בשחרית?

מאימתי קורין את שמע בשחרית – משיכיר בין תכלת [שבה] ללבן [שבה].
 פרש"י: בגיזת צמר הצבועה בתכלת ויש בה חלקים שאינם צבועים. והתוס' פרשו: בציצית, משעה שיבחיץ בין פתיל תכלת ללבן.
 רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי. תניא, רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב. רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד. ואחרים אומרים: משיראה את חברו (הרגיל ואינו רגיל, כאותו אכסנאי הבא לפרקים. תוס', מהירושלמי) בריחוק ד' אמות וכירנו.
 אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אביי אמר: לתפלין – כאחרים (וכן לציצית. פוסקים). לקריאת שמע – כותיקין, שהם היו גומרים אותה עם הנץ החמה.

א. כן פירש ר"י ועוד. ואף על פי שמצוה מן המובחר כותיקין, יכול לקרוא משיראה את חברו וכירנו. ובדיעבד אף אם קרא משעלה עמוד השחר יצא (עפ"י שו"ע או"ח נח, א ד. ויתכן שלחכמים לא יצא קודם זמן 'משיראה את חברו', אלא שנוקטים להלכה כרבי שמעון שיצא מעלות השחר. רמב"ן). ויש מן הראשונים (רו"ה ועוד) שכתבו שזמן ק"ש היינו בהנץ החמה ולא קודם לכן. וכן פסק ר"ת להלכה (עתוס' יומא לו:).

ב. הנץ החמה הוא זמן שהחמה מתנוצצת בראשי ההרים (עפ"י ירושלמי, תר"י ועוד [וזהרורי בעלמא לאו הנץ החמה הוא (כבפסחים יב. ומשמע שצריך התנוצצות הכדור עצמו)]. ע"ע בפירוש ברמ"א נח, א באור הלכה וש"פ שם).

סוף זמנה; לתנא קמא, (גומר) עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. הלכה כרבי יהושע.

א. השעה השלישית היא בכלל זמן הקריאה (רמב"ם ושו"ע וש"פ). ויש שכתבו: עד תחילת השעה השלישית בלבד (ר"א ממיץ, רבנו שמחה ועוד).

ומצוה מן המובחר לקרוא כותיקין, כדברי אביי. ובדיעבד קורא מעלות השחר וכמו שנתבאר לעיל (עפ"י תוס'). וברמב"ם מבואר ששלש שעות הוא זמן למי ש'עבר ואיחר' [ומשמע מדבריו שהנץ החמה אינו מצוה מן המובחר בעלמא אלא זהו עיקר זמן תפילה. וע"ע שו"ת אור לציון ח"א]. וכן משמע בריטב"א כאן, ששלש שעות הוא זמן שיצא בדיעבד. וע' גם בספר המנהיג הל' תפלה.

- ב. נחלקו הפוסקים האם מחשבים שלש שעות מעלות השחר (מג"א) או מהנץ החמה (הגר"א, הגר"ז). וכן נוהגים רבים (עפ"י חזו"א; אג"מ), אם כי לכתחילה עדיף להקדים (עפ"י משנ"ב נח. ובשו"ת רב פעלים (ח"ב ב) כתב שהמנהג במקומו לחשב שלש שעות מעמוד השחר. וכן פסק הגר"צ אבא שאול שליט"א (אור לציון ח"ב ו, א) לבני ספרד ההולכים אחר פסקי מרן הבית-יוסף, לחשב שלש שעות מעלות השחר).
ג. שעות הללו 'שעות זמניות' הן. כלומר כל שעה היא אחת חלקי שתיים-עשרה של הזמן שמעלות השחר לצאת הכוכבים – לדעה האחת, או מזריחת החמה עד שקיעתה – לדעה השנייה (פוסקים).
ד. בענין שעות 'הנץ' – כתב הרמב"ם (בתשובה רנה): 'ודיוק הזמן אינו מחויב אלא הוא לפי מה שמתקבל על דעת המתפלל, שהוא הוא הזמן' (וכן מובא בשם החזו"א למעשה. וע' לעיל ג. גבי מאן דגני בבית אפל, כיון דשמע קול תינוק...).
ה. המאחרים זמן ק"ש בשביל ציצית או תפלין – טועים, אלא יקרא ק"ש בלא ציצית ותפלין, וכשיזדמנו לו – יניחם ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת או מזמור תהלים. ואפילו הוא רק מסופק שמא יעבור זמן ק"ש, אין להמתין על טלית ותפלין (פוסקים).

דף י

- יב. א. אלו הלכות והנהגות בעניני תפילה מובאות בסוגיא?
ב. הקורא את שמע לאחר שלש שעות – האם מברך ברכות קריאת שמע?
ג. אלו הנהגות ולקחים למדנו מחזקיהו המלך בחליו ומאלישע בבית השונמית?
א. מסופר בסוגיא על אותם בריונים שהציקו הרבה לרבי מאיר והיה מתפלל שימותו. אמרה לו ברוריה אשתו שיש להתפלל שיחזור בתשובה (יתמו חטאים – ולא חוטאים), וכך עשה, ותפילתו נענתה.

אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם – אל ימנע עצמו מן הרחמים (הן יקטלני לו איחל). וכן עשה חזקיהו בחליו לאחר שישעיהו אמר לו שנגזרה עליו מיתה בזה ובבא – ונענה, והוסיפו לו עוד חמש עשרה שנה.

[חזקיהו המלך גנו ספר רפואות (כדי שיבקשו רחמים. רש"י. וכ"כ כמה ראשונים. ואולם הרמב"ם (בפיה"מ פסחים ספ"ד) דחה פירוש זה. וע"ע רמב"ן בחקותי; שו"ת הרשב"א תיד; הפרדס (לרש"י) תמורה ז. וע' בפירוט ב'ענינים למשפט' כאן] – והודו לו חכמים].

אמר רבי יוחנן א"ר יוסי בן זמרא: כל התולה בזכות עצמו – תולין לו בזכות אחרים [כמו שמצינו בחזקיהו], וכל התולה בזכות אחרים – תולין לו בזכות עצמו [כענין שנאמר במשה].

א"ר יוסי ב"ר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך. וכן שנינו: לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא, שרפרף, ולא במקום גבוה, ויתפלל (זכר לדבר: ממעמקים קראתיך ה'; תפלה לעני כי יעטף, ואין גבהות לפני המקום).

מקום גבוה – היינו ג' טפחים ויותר. נחלקו הפוסקים בעומד על כסא או שרפרף שאינם גבוהים ג' טפחים.

עוד כתבו שהש"ץ מותר לו לעמוד על גבי מקום גבוה כדי להשמיע קולו לקהל. ויש מן